

чи ту критику нормативних актів, що були прийняті останнім часом для регулювання кримінально-виконавчих правовідносин, дає можливість зробити висновки про низький рівень якості розроблених «оновленою» Державною пенітенціарною службою України нормативно-правових актів.

А. В. Горностай,

асистент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат юри-
дичних наук

ПІДСТАВА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАМАХ НА ЗЛОЧИН

Питання визначення підстави кримінальної відповідальності за незакінчений злочин і, зокрема, за замах, у доктрині кримінального права було та залишається дискусійним. У науці кримінального права можна виокремити декілька різних точок зору.

Так, Н. В. Лясс, Б. С. Нікіфоров, А. Н. Трайнін, та ін. дотримувалися позиції згідно якої *підставою кримінальної відповідальності за замах на злочин визнається неповний склад злочину*. Вони зазначали, що замах має місце там, де є всі елементи складу злочину, за винятком одного – наслідку. Особливості замаху полягають у тому, що в ньому «відсутність одного з елементів складу не усуває кримінальної відповідальності за вчинену дію, а створює особливе положення відповідальності за незакінчений злочин».

Інший науковий погляд висловлював, зокрема, І. С. Тишкевич. Він підтримував думку, що *підставою кримінальної відповідальності за замах на злочин вважається часткове виконання складу злочину*. І. С. Тишкевич вважав, що притягнення до відповідальності за незакінчену злочинну діяльність має лише ту особливість (у порівнянні із закінченим злочином), що для нього необхідно та достатньо, щоб винний частково виконав склад того або іншого конкретного злочину. Він зазначав, що відповідальність за таке часткове здійснення складу злочину спеціально передбачена в законі (ст.17 КК 1960 р.).

Напроти, Н. Ф. Кузнецова підтримувала наукову позицію, згідно якої *підставою кримінальної відповідальності за замах на злочин є склад злочину*. На її думку, склад завжди єдиний для всіх видів злочинів (закінчених і незакінчених). Тільки при незакінченому злочині відсутні ознаки об'єктивної сторони доводяться не як ті, що фактично настали, а як ті, які повинні настати, якби їх настанню не перешкодили обставини, що не залежали від особи. Дійсно, необ-

хідно підкреслити, що чинне законодавство не передбачає поняття «неповний» або «частково виконаний» склад злочину. В ч.1 ст. 2 КК України закріплено, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом.

Проте, багато вчених підтримували точку зору що *підставою кримінальної відповідальності за замах є склад замаху на злочин*. Отже, у незакінчених злочинах завжди є склади готування до певного злочину або замаху на певний злочин, ознаки яких визначаються диспозиціями норм Особливої частини та положеннями статей Загальної частини КК. Іншими словами, визнається існування декількох самостійних складів: склад закінченого злочину, склад замаху, склад готування й, нарешті, склад співучасті. Цю наукову позицію підтримували Я. М. Брайнін, М. Д. Дурманов, В. Д. Іванов, В. М. Кудрявцев, Н. В. Маслак, А. А. Піонтковський, В. С. Прохоров, А. І. Санталов, В. М. Чхиквадзе, М. Д. Шаргородський та ін.

Саме ця точка зору видається правильною: законодавець підкреслює, що незакінчений злочин (в тому числі й замах на злочин) має всі ознаки злочину (ч.1 ст. 11 та ч.2 ст.13 КК України). Тому питання про наявність складу злочину в ньому просто не повинно виникати, оскільки кожне суспільно небезпечне діяння визнане злочином у законі, має свій склад. Крім того, ст. 2 КК України визначає підставу кримінальної відповідальності як «вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом». Проте, чинне законодавство не визначає поняття складу злочину і не вказує, Загальною чи Особливою частиною мають бути передбачені його ознаки. У ч.1 ст. 2 КК України законодавець використав формулювання «склад злочину, передбачений цим Кодексом», а не «передбачений Особливою частиною КК».

Таким чином, закон передбачає єдність правової та фактичної підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення замаху на злочин. Фактичною підставою є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК; правовою – наявність у вчиненому суспільно небезпечному діянні складу злочину, передбаченого КК. Отже, фактичною підставою кримінальної відповідальності за замах на злочин є вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, а саме діяння, передбачені ст. 15 КК.

Між тим, склад замаху на злочин має свої особливості. Особливості його об'єктивної сторони зазначені як у відповідній статті Особливої частини КК, так і в ч. 1 ст. 15 Загальної частини КК (недоведеність злочину до кінця з причин, що не залежали від волі особи). Особливості об'єкту замаху на злочин закріплено в Особливій частині КК (про це свідчить будова розділів Особливої частини КК). Ознаки суб'єкта можуть бути передбачені і Загальною частиною (загальний суб'єкт), і Особливою частиною КК (спеціальний суб'єкт). Ознаки суб'єктивної сторони складу замаху містяться як у Загальній частині (вказівка на можливість

вчинення замаху тільки при прямому умислі та наявності мети на вчинення злочину), так і в Особливій частині КК (наявність у винного певного мотиву).

Отже, елементами складу замаху на злочин є об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона.

Об'єкт замаху повністю залежить від об'єкта закінченого злочину, який суб'єкт мав намір вчинити. Наприклад, при замаху на вбивство – об'єктом є життя людини, при замаху на зґвалтування – статева недоторканість та статева свобода особи, при замаху на грабіж – власність.

Об'єктивна сторона. Особливістю об'єктивної сторони замаху є те, що: 1) починається *безпосереднє виконання об'єктивної сторони* складу злочину, передбаченого Особливою частиною КК, який особа має намір вчинити; 2) замах може вчинюватися як шляхом *дії*, так і шляхом *бездіяльності*; 3) злочин *не доводиться до кінця* з причин, що не залежали від волі особи.

Ознаки об'єктивної сторони замаху передбачені як Особливою частиною КК у диспозиції відповідних статей, так і Загальною частиною КК у ч.1 ст. 15 посиланням на недоведеність злочину до кінця з причин, що не залежали від волі особи. Замах вважається вчиненим з моменту початку виконання об'єктивної сторони конкретного злочину, передбаченого Особливою частиною КК, за умови недоведення злочину до кінця з причин, що не залежали від волі особи.

Суб'єктивна сторона. Замах на злочин, як вид незакінченого злочину, можливий лише з *прямим* умислом. Частина 1 ст. 15 Загальної частини КК закріплює наступні суб'єктивні ознаки замаху – вину у виді прямого умислу і мету вчинення злочину. Між тим, така ознака суб'єктивної сторони замаху як мотив може міститися в диспозиціях статей Особливої частини КК. Наприклад, замах на вбивство з корисливих мотивів (частини 2 або 3 ст. 15 та п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України).

Суб'єкт замаху визначається залежно від того, які вимоги встановлюються законом до суб'єкта закінченого злочину, який особа мала намір вчинити. Наприклад, суб'єктом замаху на вбивство може бути фізична осудна особа, яка досягла 14 річного віку. Ознаки суб'єкта можуть бути передбачені і Загальною частиною (загальний суб'єкт), і Особливою частиною КК (спеціальний суб'єкт). Наприклад, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 117 КК України, може бути тільки мати новонародженої дитини.

Таким чином, якщо підставою кримінальної відповідальності за закінчений злочин є склад злочину, передбачений статтею Особливої частини КК, то *підставою кримінальної відповідальності за замах на злочин є склад замаху, передбачений статтями як Особливої частини, так і Загальної частини КК.* Це положення знайшло своє закріплення в ст.16 КК України, в якій підкреслюється, що кримінальна відповідальність за замах на злочин настає за ст.15 і за тією статтею Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин.